

Varför utbröt inbördeskrig i Afghanistan våren 1978? Varför ingrep Sovjet militärt ett drygt år senare? Vilken roll spelade USA i sammanhanget och vilka var USA:s målsättningar?

Sådana frågor besvaras i följande artikel som är ett kapitel ur Tariq Alis bok *Fundamentalisternas kamp* (2002).

Tariq Ali

Afghanistan: mellan hammaren och stödet

Tack vare sina ointagliga bergsfästen lyckades Afghanistan undgå att ockuperas av vare sig den ryske tsaren eller den brittiske vicekungen, trots att landet eftertraktades av båda kolonialmakterna. Två brittiska invasioner slogs tillbaka — en varning till både London och S:t Petersburg. Till slut accepterade ett expansivt tsaristiskt imperium och det brittiska kejsardömet i Indien Afghanistan, som var ännu en förfeodal konfederation av stammar med varsin egen kung, som en buffertstat. Britterna skulle, som den starkare makten, hålla ett vakande öga på Kabul. Detta arrangemang passade då alla tre parterna. Resultatet blev ett afghanskt samhälle som aldrig genomgick ens en partiell imperialistisk modernisering utan förblev mer eller mindre oförändrat i över hundra år. En mosaik av konkurrerande stammar och nationaliteter — alltifrån de dominerande pashtunerna (själva bittert splittrade), tadjjikerna och uzbekerna till hazarerna (av mongolisk härstamning), nuristanerna och balucherna — garanterade att ingen centralmakt bestod särskilt länge. Klyftan mellan Kabul och landsorten överskreds sällan, om någonsin.

När förändringen äntligen kom var katalysatorerna externa. 1917 års ryska revolution och Kemals nya mönsterarme som störtade kalifatet 1919 väckte moderniseringssträvanden hos den unge afghanske kungen Amanullah. Irriterad över sina brittiska beskyddare och omgiven av radikala intellektuella som blickade mot europeiska upplysningsideal och det djärva exemplet i Petrograd, förenade han för en kort tid en liten utbildad elit med merparten av stammarna och vann en beröm militär seger mot de brittiska vapnen 1919. Detta gav honom också tio år på tronen.

Framgången på slagfältet gav Amanullah självförtroende nog att lansera ett reformprogram, delvis inspirerat av Kemals revolution i Turkiet. En ny afghansk författning proklamerades som utlovade allmän rösträtt för vuxna. Om den blivit genomförd skulle den ha gjort Afghanistan till ett av de första länderna i världen som gav alla kvinnor rätt att rösta. I linje med det turkiska exemplet hade Amanullah genomdrivit åtgärder som förkastade slöjan, uppmuntrade männen att bära västerländska kläder, skickade afghaner att studera utomlands och bemyndigade samundervisning i Kabuls skolor. Samtidigt skickades emissarier till Moskva för att skaffa stöd. Även om de bolsjevikiska ledarna själva var ansatta av ett antal väpnade interventioner från ententeländerna tog de afghanernas initiativ på största allvar. Sultan-Galiev välkomnade varmt budbärarna från Kabul för Kominterns räkning, medan Trotskij från sitt pansartåg vid inbördeskrigets front skickade ett hemligt brev till det ryska kommunistpartiets centralkommitté. I detta märkliga dokument skrev han:

Det råder inget som helst tvivel att vår Röda arme utgör en ojämförligt starkare kraft i världspolitikens asiatiska terräng än i den europeiska. Här öppnas en obestridlig möjlighet att inte bara sitta och vänta på hur händelserna ska utvecklas i Europa utan att bedriva verksamhet på det asiatiska fältet. Vägen till Indien kan kanske visa sig vara snabbare och kortare för oss än vägen till Sovjet-Ungern. Den sortens arme som för ögonblicket inte är av någon större betydelse i ett europeiskt sammanhang kan rubba den ömtåliga jämvikten i det kolonialt beroende Asien, ge en direkt impuls till uppror från de förtryckta massorna och säkra ett sådant upprors seger ... Vägen till Paris och London går via Afghanistans, Punjab och Bengalens städer.

Ett hallucinatoriskt dokument från en av Trotskijs militära experter föreslog att en

antiimperialistisk kavallerikår på 30-40 000 ryttare skulle skapas för att befria Brittiska Indien.

Ingen av dessa planer förverkligades. Tuchatjevskijs misslyckade inmarsch i Polen två år senare hade onekligen en tillnyktrande effekt på Moskva. Amanullah erhöll inget annat än vänskap och råd från bolsjevikerna. Britterna hade begripligt nog blivit nervösa och beslöt nu att störta kungen. New Delhi importerade T. E. Lawrence som rådgivare, köpte några ledande stammars tjänster, underblåste den religiösa oppositionen mot kungen och störtade honom till slut i en militärkupp 1929.¹ Kominterntidningen *Inprekorr* kommenterade att det bara var tack vare den ”sovjetiska vänskapen” som Amanullah kunnat överleva i ett decennium, men den gamle bolsjevikern Raskolnikov hade mer rätt i sin anmärkning att Amanullah infört ”borgerliga reformer utan en borgarklass”; reformer som hade belastat bönderna som han underlåtitt att vinna över på sin sida genom en jordreform, vilket gjorde det möjligt för britterna att utnyttja splittringen mellan stammar och mellan sociala grupper i landet.

I egenskap av regionens imperiemakt var Storbritannien impopulärt även bland de stamhövdingar som det stödde. Under andra världskriget förblev Afghanistan neutralt. Ett dokument från det tyska utrikesdepartementet daterat 3 oktober 1940 (och knäckt av Enigmadekodern) utgör en fascinerande läsning. Det är från statssekreterare Weizsäcker till den tyska legationen i Kabul.

Den afghanske ministern besökte mig den 30 september och förmedlade hälsningar från sin ministerpresident och krigsminister, liksom lyckönskningar om krigets utgång. Han frågade om de tyska målen i Asien sammanföll med de afghanska förhoppningarna. Han syftade på förtrycket av arabländerna och talade om de 15 miljoner afghaner [pashtuner, mestadels i den nordvästra gränsprovinsen] som tvingades lida på indiskt territorium. Mitt uttalande att Tyskland för regionens del eftersträvade en frigörelse av nämnda folk som stod under det brittiska oket, liksom ett återställande av deras rättigheter, mottogs med tillfredsställelse av den afghanske ministern. Han hävdade att rättvisa för Afghanistan först kunde skipas sedan landets gräns hade utsträckts till Indus, vilket gällde även om Indien skildes från Storbritannien ... Afghanen anmärkte att Afghanistan hade bevisat sin lojala inställning genom att kraftfullt stå emot engelska påtryckningar att avbryta relationerna med Tyskland. Idag ville han som en förebyggande åtgärd framlägga Afghanistans önskningar men krävde sträng sekretess. Han menade att ett uppfyllande av dessa önskningar var något för framtiden.

Den kung som hade skickat ministern till Berlin var den 26-årige Zahir Shah. Ministerpresidenten var hans farbror Sardar Muhammad Hashim Khan. Det intressanta med det tyska dokumentet är inte så mycket hatet mot Storbritannien, vilket var något normalt på den tiden. Det är i stället strävan efter ett Stor-Afghanistan genom införlivande av det som nu är Pakistans Nordvästprovins och dess huvudstad Peshawar.²

Femtio år efter Amanullahs tronbestigning upprepades historien, med ett rusligare resultat. I början av 1970-talet störtades den regerande kungen Zahir Shah av sin kusin Daud, som utropade republik med stöd från de lokala kommunisterna och ekonomiskt bistånd från Sovjet. När shahen av Iran i april 1979 övertalade Daud att göra upp med de kommunistiska fraktionerna inom sin krigsmakt och förvaltning, iscensatte de en kupp i självförsvar. Bittert splittrade inbördes — tvister i partiet avgjordes ibland med revolver hade de afghanska kommunisterna ingen social bas med undantag av Kabul och ett par andra städer. Deras makt byggde enbart på kontroll av armen och flygvapnet. Ändå började de genomdriva ett reformprogram. Utbildningen stimulerades särskilt mycket av den nya regimen. Flickor

¹ Lawrence lät bland annat förfalska fotografier av drottning Soraya (en ståndaktig feminist) i ”utmanande ställningar” och spred dem bland stammarna.

² Bakom kulisserna hade Pakistan starkt motsatt sig Zahir Shahs återkomst. Man vet att kungen aldrig hade accepterat Mortimer—Durandlinjen, inte ens som en temporär gräns. Man var orolig för att han skulle återuppliva en pashtunsk nationalism.

började få utbildning i städerna och vissa samkönade institutioner inrättades också. Analfabetismen bland vuxna män var 1978 90 procent, bland vuxna kvinnor 98 procent. Tio år senare hade den reducerats avsevärt. En ny generation av unga afghanska män och kvinnor steg fram som läkare, lärare, forskare och tekniker. Trots sina många negativa inslag — i synnerhet en vansinnig utrensning i Pol Pot-stil av dem som motsatte sig reformerna — hade PDPA-regimen återupplivat den moderniseringsprocess som avbrutits när kung Amunallah störtades.

Förenta staterna, som övertog Storbritanniens historiska roll, började snabbt undergräva regimen genom att beväpna den religiösa oppositionen mot den, med den pakistanska krigsmakten som kanal. Detta ökade våldet i byarna när stammarna fick pengar och vapen för att starta ett inbördeskrig. Under det växande trycket utbröt våldsamma interna strider bland de afghanska kommunisterna. I denna avgörande stund tog Breznev det språng som hade stått utom bolsjevikernas förmåga och skickade en stor militärkolonn till Kabul för att rädda regimen.

Detta var precis vad Carters nationella säkerhetschef Zbigniew Brzezinski hade hoppats på. Den intervju som publicerades av den franska veckotidningen *Le Nouvel Observateur* den 15—21 januari 1998 ger föga utrymme för tvivel:

Fråga: Den tidigare CIA-chefen Robert Gates hävdade i sina memoarer [*From the Shadows*] att den amerikanska underrättelsetjänsten började hjälpa mujahedin i Afghanistan ett halvår före den sovjetiska invasionen. Under den tiden var ni nationell säkerhetsrådgivare åt president Carter. Därför spelade ni en roll i det sammanhanget. Är det riktigt?

Brzezinski: Ja. Enligt den officiella historieskrivningen inleddes CIA:s bistånd till mujahedin under 1980, det vill säga efter det att den sovjetiska krigsmakten hade invaderat Afghanistan den 24 december 1979. Men sanningen, som varit noga hemlighållen ända till nu, är en helt annan. Det var faktiskt den 3 juli 1979 som president Carter undertecknade det första direktivet om hemligt bistånd till motståndarna till den prosovjetiska regimen i Kabul. Och samma dag skrev jag ett meddelande till presidenten där jag förklarade för honom att detta bistånd enligt min mening skulle komma att leda till en sovjetisk militär intervention.

F: Trots risken förespråkade ni denna hemliga aktion. Men ni kanske själv önskade detta sovjetiska inträde i kriget och ville provocera fram det?

B: Det var inte exakt så. Vi drev inte ryssarna till att intervensera, men vi ökade medvetet sannolikheten för att de skulle göra det.

F: När sovjeterna försvarade sin intervention med att de tänkte bekämpa USA:s hemliga inblandning i Afghanistan blev de inte trodda. Det fanns emellertid alltså en sanning i grunden. Ångrar ni inget idag?

B: Ångrar vad? Den hemliga operationen var en utmärkt idé. Den fick som effekt att ryssarna lockades in i den afghanska fällan — och det menar ni att jag skulle ångra? Samma dag som Sovjet officiellt överskred gränsen skrev jag till president Carter: Nu har vi möjlighet att ge Sovjet dess Vietnamkrig. I nästan tio år tvingades ju Moskva fortsätta ett krig som regeringen inte kunde få stöd för, en konflikt som ledde till demoralisering och så småningom till sovjetväldets fall.

F: Och ni ångrar inte heller ert stöd åt den islamiska fundamentalismen, att ha gett vapen och råd åt blivande terrorister?

B: Vilket är viktigast i världshistorien? Talibanerna eller sovjetväldets sammanbrott? Några galna muslimer eller Centraleuropas befrielse och kalla krigets slut?³

De ryska ledarna gick rakt i fällan. Politbyrådokument från den tiden är intressant läsning. Fram till två dagar före beslutet var hela politbyrån emot en militär intervention. Något hände

³ Föraktet för vanliga människors liv och rättigheter på andra håll i världen — utmärkande för Washingtons perspektiv före, under och efter kalla kriget — kunde inte ha uttryckts mer kärnfullt, även om jag undrar hur medborgarna i New York skulle ha reagerat på frågan efter den 11 september 2001.

som fick den att ändra uppfattning. Vad detta var har ännu inte avslöjats, men svaret finns förmodligen i CIA:s arkiv. Det mest sannolika är att falsk information från USA om att den afghanske ledaren Hafizullah Amin höll på att byta sida spelade en stor roll för politbyråns förändrade inställning. Moskva hävdade faktiskt att Amin var CIA-agent, men då avfärdades detta som den sedvanliga smutskastning som föregår alla stormaktsinterventioner. De sovjetiska soldaternas intåg i Afghanistan förvandlade ett otrevligt inbördeskrig som subventionerades av Washington till en jihad som tillät mujahedin ("heliga krigare") att framstå som den afghanska suveränitetens enda försvarare mot en främmande ockupationsarmé. Brzezinski poserade snart för fotografierna i en pashtunsk turban i Khyberpasset och ropade "Allah är med er", medan afghanska fundamentalister hyllades som "frihetskämpar" i Vita huset och på Downing Street.

Washingtons roll i Afghanistankriget har aldrig varit någon hemlighet, men få västmedborgare är medvetna om att Förenta staterna utnyttjade underrättelsetjänsterna i Egypten, Saudiarabien och Pakistan för att skapa, utbilda, finansiera och beväpna ett internationellt nätverk av muslimska aktivister med uppgift att bekämpa ryssarna i Afghanistan. Den tidigare mellanösternkorrespondenten för *Christian Science Monitor* och ABC Television, John Cooley, som lätt fick kontakt med både pensionerade och aktiva tjänstemän i de berörda staterna, har skrivit en fascinerande redogörelse för denna slutepisod i det kalla kriget.⁴ Även om han inte alltid anger sina källor och en del av det han säger bör betraktas med skepsis, bekräftar hans information mycket av det som allmänt ryktades i Pakistan på 1980-talet. Enligt hans redogörelse drog USA in andra makter i en antisovjetisk jihad. Cooley hävdar att den kinesiska hjälpen inte begränsades till vapenleveranser, utan man tillhandahöll också avlyssningsposter i Xinjiang och skickade rentav ut uiguriska frivilliga som CIA täckte kostnaderna för. En viss form av kinesiskt bistånd medgavs hela tiden inofficiellt av generalerna i Islamabad, även om Beijing aldrig erkände det. Cooley påstår till och med att Kina inte har varit oemottagligt för det postsovjetiska reträttsyndromet: muslimska aktivister som vände sig mot de makter som hade beväpnat dem. Men det land som inte nämns av Cooley är Israel, vars roll i Afghanistan förblir en av krigets bäst bevarade hemligheter. Ahmed Mansur, en ung pakistansk journalist som arbetar för *The Muslim*, råkade 1985 stöta på en grupp israeliska "rådgivare" i baren på Intercontinental Hotel i Peshawar. Medveten om att nyheterna kunde vara explosivt material för Ziadiktaturen informerade han sin redaktör, några vänner och en besökande WTN-korrespondent. Några dagar senare tillfångatogs och dödades han av mujahedin, som hade tipsats av Pakistans underrättelsetjänst.

Cooley beskriver också ett möte i Beirut 1978 med Raymond Close, CIA:s före detta platschef i Saudiarabien, som uppenbarligen lyckats charma honom. Om han frågat honom närmare skulle han ha upptäckt att Close tidigare varit stationerad i Pakistan, där hans far en gång i tiden var missionär och lärare på Forman Christian College i Lahore. Sonen talade persiska, urdu och arabiska flytande. Då han officiellt var pensionerad hade han haft en idealisk position för att hjälpa till att styra operationerna i Afghanistan och deras understöd i Pakistan, där Internationella kredit- och handelsbanken (BCCI) fungerade som kanal för CIA:s finansiering av hemliga verksamheter och tvättade vinster från heroinhandeln.

Själva Afghanistan var ännu ett årtionde efter den sovjetiska reträtten genomsyrat av fraktionsvåld. Krigsveteraner medverkade till att destabilisera Egypten, Algeriet, Filippinerna, Sudan, Pakistan, Tjetjenien, Dagestan och Saudiarabien. Långt före den 11 september hade de utfört sprängattentat i Förenta staterna och förklarat sitt eget krig mot den Stora Satan. Usama bin Ladin blev den store busen i USA:s officiella och folkliga fantasi först sedan han hade inlett sin karriär som saudisk byggpamp med förbindelser till CIA. När de pakistanska generalerna bad den saudiska dynastin sända en ung furste ur kungafamiljen för att leda det

⁴ John Cooley, *Oheliga krig*, Stockholm 2002.

heliga kriget anmälde sig ingen frivillig. I stället skickades Usama då han var vän till hovet. Han skötte sig bättre än vad hans beskyddare i Riyadh och Foggy Bottom hade väntat. Cooley slutar med följande råd till USA-regeringen:

När man beslutar sig att gå i krig mot sin nuvarande huvudmotståndare bör man ta sig en rejäl titt på de människor man väljer till vänner, bundsförvanter eller legosoldater. Se efter noga om dessa bundsförvanter inte redan har dragit sina dolkar— och riktar dem mot din rygg. [Övers. *Stefan Lindgren*]

Det är osannolikt att hans råd gör intryck på Zbigniew Brzezinski som vägrar att ångra sig.

Efter den sovjetiska reträtten 1989 föll den faktiska allians av stater som hade stött mujahedins olika fraktioner snabbt samman. Islamabad ville inte ha någon bred återuppbyggnadsregering utan föredrog — med stöd från USA och Saudiarabien — att påtvinga landet sin egen lakej Gulbuddin Hekmatyar. Följden blev en rad våldsamma inbördeskrig, interpunkterade av instabila vapenvilor, där hazarerna (med stöd från Iran), Ahmad Shah Masud (med stöd från Frankrike) och den uzbekiske generalen Dostum (med stöd från Ryssland) vägrade att ge upp. När det blev uppenbart att Hekmatyars styrkor var ur stånd att besegra dessa fiender, överförde den pakistanska armén sitt stöd till de talibaner som den hade utbildat i skolorna vid nordvästgränsen sedan 1980. Provinsregeringens premiärminister berättade 1992 för mig att de unga fanatikerna från *madrassa*-skolorna kanske inte skulle kunna ”befria” Afghanistan, men att de säkerligen skulle de-stabilisera det som återstod av Pakistan.

Talibanerna var barn av kriget mot den otrogne ryssen. Utbildade och aktiverade av den pakistanska underrättelsetjänsten på andra sidan gränsen sattes de in i strid mot muslimer som efter vad de fick veta inte var några riktiga sådana. I sin numera kultförklarade text gav Ahmed Rashid en livfull bild av deras världsbild:

De här pojkarna var milsvitt skilda från de mujahedin som jag hade lärt känna under 1980-talet — män som kunde återge sin stam- och klanhärstamning, som mindes sina övergivna gårdar och dalar med nostalgi och som återgav legender och sägner ur Afghanistans historia. Detta var pojkar ur en generation som aldrig hade sett sitt land i fred. De hade inga minnen av sina stammar, sina stamäldste, sina grannar eller den komplicerade etniska folkblandning som deras hemland utgjorde. De beundrade kriget därför att det var den enda sysselsättning som de kunde anpassa sig till. Deras enkla tro på messiansk, puritansk islam var det enda de kunde hålla sig till och som gav deras liv någon mening.⁵

Denna rotlösa fanatism — ett slags glädjelös muslimsk kosmopolitism — gjorde talibanerna till effektivare stridskrafter än deras lokalbundna motståndare. Även om soldaterna var pash-tuner till sitt ursprung kunde talibanledarna vara säkra på att deras unga soldater inte skulle ge efter för etniska eller stambaserade lojaliteters splittrande lockrop, som även den afghanska vänstern hade funnit det svårt att tysta. När de inledde sina räder från gränsen hälsade en krigstrött befolkning dem ofta med en viss lättnad. Invånarna i de större städerna hade mist tron på alla andra krafter då deras inbördes strider hade gått ut över civilbefolkningen ända sedan den sovjetiska reträtten.

Om talibanerna bara kommit med fred och bröd kunde de kanske ha vunnit ett varaktigt folkligt stöd. Snart förstod emellertid den förbryllade befolkningen vad det var för slags regim som de ville genomdriva. Kvinnor förbjöds att arbeta, hämta sina barn från skolan och i vissa städer rentav att göra inköp. I praktiken spärrades de in i sina hem. Flickskolor stängdes. Talibanerna hade i sina *madrassa*-skolor lärt sig att undvika frestande kvinnor — manligt brödraskap var en förutsättning för hård militär disciplin. Puritanismen utvidgades till att utplåna alla slags sexuella uttryck. Trots att detta var en region där homosexuella kontakter varit vanliga i århundraden avrättades rekryter som gjort sig skyldiga till detta ”brott” av de

⁵ Ahmed Rashid, *Taliban, Islam, Oil and the New Great Game in Asia*, London 1999.

talibanska befälhavarna. Utanför de egna leden krossades allt slags oliktankande genom ett skräckvälde som saknat motstycke under tidigare regimer. Talibanismen är en variant av deobandisk islam som omfattas av en sekteristisk gren i Pakistan — i vissa avseenden mer extrem än wahhabismen, ty inte ens de saudiska härskarna har i Koranens namn berövat halva sin befolkning alla medborgerliga rättigheter. Detta har varit en av Usamas anmärkningar mot dem. De har förslappats. För honom stod ”emiratet Afghanistan” närmare den ursprungliga wahhabitiska filosofin än vad ökenmonarkin gjorde. De afghanska mullornas stränghet har fördömts av sunnipräster vid al-Azhar i Kairo och av shiitiska teologer i Qom som vanärande mot Profeten. Faiz Ahmed Faiz, vars far tillbringade sin ungdom vid det afghanska hovet och alltid talade insiktsfullt om Kabul och Kandahar, kunde ha skrivit sina rader från fängelset om Afghanistan under talibanerna:

Begrav mig under dina gatstenar, o mitt land
 Där ingen längre vågar gå med högburet huvud,
 Där älskande som bringar dig sin hyllning
 vandrar i smyg, i fruktan för liv och lem.
 Ett nytt slags lag och ordning tillämpas
 Stenar stängs inne och hundar släpps lösa—
 skurkarna rövar men dömer ändå.
 Vem för vår talan?
 Var kan vi finna rättvisa?

Förvisso inte hos överbefälhavaren i Vita huset eller hans kalfaktor på Downing Street. Före den 11 september hördes inte mycket från dessa människorättens talarstolar medan kvinnorna i Afghanistan underkastades en grym förföljelse. Några milt kritiska ord från Hillary Clinton under hennes makes presidenttid var mer ägnade att blidka amerikanska feminister under Lewinskyskandalen — en föga krävande uppgift — än att förändra situationen i Kabul eller Kandahar eller Herat, gamla städer där kvinnorna aldrig förr hade utsatts för ett sådant elände. Den amerikanska affärsvärlden var mindre hycklande. Som svar på de klagomål som framfördes över en oljeledning som byggdes från Centralasien genom Afghanistan till Pakistan förklarade en talesman för den amerikanska oljejätten Unocal varför kapitalismen är genusblind: ”Vi är inte ense med vissa amerikanska feministgrupper om hur Unocal bör agera i denna fråga ... Vi är gäster i länder som har suveräna rättigheter och sina egna politiska, sociala och religiösa föreställningar. Om vi lämnade Afghanistan skulle det inte lösa problemet.” Och givetvis inte heller förbättra avkastningen från företagens planerade investeringar.

Talibanerna kunde inte ha svept fram över hela Afghanistan utan militärt och ekonomiskt stöd från Islamabad, som i sin tur stöddes av Washington. Den högste talibanledaren, mulla Omar, Kabuls enögde härskare fram till det senaste Afghanistankriget, stod länge på den pakistanska regimens direkta lönelista. Makterövringen hade emellertid en berusande effekt på de afghanska nitälskarna. Talibanerna hade sina egna mål för regionen — en federation av muslimska republiker som skulle genomdriva en *pax talibana* från Samarkand till Karachi. De kontrollerade tillräckligt stora intäkter från heroinhandeln för att kunna finansiera sina fälttåg på land, men de ville komma fram till havet och gjorde ingen hemlighet av sin tro att Pakistan med dess kärnvapen en dag skulle tillfalla dem.

Relationerna mellan Pakistan och talibanerna hade varit spända sedan oktober 2000 då Pakistan skickade ett fotbollslag för att spela en vänskapsmatch mot Afghanistan, i ett försök att befästa vänskapen mellan de båda länderna. När de båda lagen stod ansikte mot ansikte på Kabuls stadion marscherade säkerhetspoliserna in på planen och meddelade att de pakistanska spelarna var oanständigt klädda. De bar fotbollssshorts och vissa hade långt hår enligt det mode som rådde bland europeiska fotbollsstjärnor, medan det afghanska laget bar långa shorts som slutade ett gott stycke under knäna. Kanske beförde säkerhetspolisen att pakistanernas svällande lår skulle kunna skapa oro i publiken som enbart bestod av män. Vem vet? Ingen

fotboll spelades den dagen. De pakistanska spelarna anhölls, fick huvudet rakat och pryglades offentligt, medan stadionpubliken tvingades skandera verser ur Koranen. Detta var mulla Omars sätt att skjuta en pil genom den pakistanska arméns båge.

Och så kom den 11 september 2001 och ett nytt krig. Inledningsvis krävde Förenta staterna Usama bin Ladins huvud på ett fat. Mulla Omar begärde, fräckt men korrekt, att få se bevisen mot bin Ladin. Inga bevis levererades eftersom det inte existerade några vid den tidpunkten. Washington hotade sedan talibanregimen direkt, även om försvarsminister Donald Rumsfeld bara en vecka innan bombningarna inleddes talade om en ”moderat flygel hos talibanerna”. Så snart kriget börjat var den enda viktiga frågan hur lång tid det skulle ta innan Kabul föll.

Efter 11 september försökte Pakistans militära ledare övertala talibanerna att utlämna Usama bin Ladin och undvika den katastrof som var på väg. De misslyckades. Den mer intressanta frågan var om Pakistan, sedan landet dragit tillbaka sina egna soldater, officerare och piloter från Afghanistan, hade lyckats splittra talibanerna och neutralisera de delar som var totalt beroende av deras beskydd. Detta var ett centralt mål om militärregimen skulle kunna bevara sitt inflytande i en framtida afghansk koalitionsregering. Militären lyckades få bort en stor mängd talibankrigare. Vissa återvände till Pakistan. Andra uppmanades att raka skägget och ansluta sig till någon av de fraktioner som tävlade om makten i Kabul.

Jag har aldrig trott på myten om afghanernas oöverberrömlighet. Visst besegrade de briterna två gånger under 1800-talet, men helikoptrar, jetbombplan och kryssningsmissiler var inte uppfunna då. Den sovjetiska armén besegrades på grund av det omfattande militära och ekonomiska biståndet från USA och den direkta militära interventionen från Pakistans underlättelsejänst. Föreställningen att talibanerna skulle kunna motstå detta angrepp var löjväckande. I själva verket förutspådde jag följande i *Guardian* strax efter det att bombningen hade inletts:

Förenta staternas bombning av Kabul och Kandahar har inte påverkat stridsdugligheten hos talibanerna eller hos bin Ladins specialbrigad av araber. Inte desto mindre är talibanerna effektivt inringade och isolerade. Deras nederlag är oundvikligt. Både Pakistan och Iran har ställt upp sig mot dem vid två viktiga gränser. Det är osannolikt att de kan hålla ut mer än ett par veckor.

Vad beträffar det förmodade målet för denna operation — infångandet av Usama bin Ladin — kan det bli svårare än det verkar. Han är väl skyddad i de avlägsna Pamirbergen, och eftersom han har haft tre veckor på sig att planera sin flyktväg kan han mycket väl försvinna. Fast segern kommer ändå att proklameras. Västvärlden kommer att förlita sig på sina medborgares korta minne. Men även om vi antar att bin Ladin tillfångatas och dödas kan man undra hur det ska underlätta ”kriget mot terrorismen”? Andra individer kommer att besluta sig för att härma händelserna den 11 september på olika sätt.

Att upprätthålla en ny klientstat i Afghanistan blir ingen lätt sak med tanke på de lokala och regionala rivaliteterna. Det första försöket gjordes efter mujahedins årslånga inbördeskrig som följde på PDPA-regimens sammanbrott. I mars 1993 sammanförde den saudiske kungen, Pakistan och Iran de krigande muslimska fraktionerna. I Islamabad enades man högtidligt om en halvt konstitutionell plan, baserad på maktindelning och upprättandet av en nationell krigsmakt som skulle överta alla tunga vapen. Man kom också överens om att inrätta en kommission för att bereda valet av en konstituerande församling som hade till uppgift att rösta fram en ny författning. Trots att de rivaliserande krigsherrarna endast med svårighet kunde dölja sin olust över att vistas i samma rum var den pakistanske premiärministern Nawaz Sharif så upplivad över sin framgång, att han föreslog att de allesammans skulle flyga till Mekka och underteckna avtalet i själva den heliga staden. Krigsherrarna — ledare för de nio mujahedinfraktionerna log välvilligt och gick ombord på planet. Mekkaavtalet under-tecknades vederbörligen i närvaro av kung Fahd som då var *compos mentis*. Nawaz Sharif berättade för afghanerna att historien och Allah aldrig skulle förlåta den som bröt en överenskommelse som hade undertecknats i Mekka. Men det fungerade inte. Knappt hade

man återvänt till Afghanistan förrän strider bröt ut mellan huvudfraktionerna. General Syed Razaqat från den pakistanska armén gav en intressant om än otillräcklig förklaring till inbördeskriget:

Fem onda ting växte successivt fram ur det heliga krigets sköte: en försvagad afghansk identitet, ett skärpt fokus på etnicitet, ett sekteristiskt perspektiv, kult av krigsherresystemet och främmande maktens inblandning i Afghanistans inre angelägenheter. Det förstnämnda undergrävde den stolthet som alla människor i Afghanistan hade känt över att vara kända som och kallade afghaner.

Mycket mer hade vuxit fram ur det "heliga skötet": ett beroende av rikliga leveranser av pengar, vapen och heroin. De båda första hade sinat sedan Sovjetunionen besegrats. Det tredje fanns kvar, och alla mujahedinfraktionerna var inblandade i en eller annan del av hanteringen: odling, förädling, distribution. Fraktionernas leveransvägar skiftade. Pashtunerna använde Karachis hamn i Pakistan. Hazarerna och tadjjikerna fann det enklare att samarbeta med den mäktiga ryska maffian som kontrollerade distributionen i alla de ex-sovjetiska republikerna och hade en omfattande bas för att försörja Europa i Albanien och senare även i Kosovo. Rivaliteten mellan grupperna byggde inte så mycket på etnisk fientlighet som på ren snikenhet. När talibanerna år 2000 träffade en uppgörelse med USA om att bränna de vallmofält som stod under deras kontroll i utbyte mot 43 miljoner dollar, blev deras rivaler i norra alliansen förtjusta. Nu hade de monopol. Den ryska maffian hade besegrat de pakistanska heroinhandlarna.

De gamla krigsherrar som hade samlats i Mekka 1993 visade sig inte i Bonn 2001. Några var döda medan andra föredrog att stanna hemma. Den här gången svängde sig deras representanter — ordentligt granskade av västs underrättelseorgan, handplockade av den gamle FN-fixaren, Lakhdar Brahimi, och noga upplädda i snygga västerländska kostymer — glatt med en retorik som behagade deras nya värdar. I Mekka hade de tackat Allah den allsmäktige för sin seger mot de otrogna. Den här gången tackades de "otrogna" för segern mot "Noas onda säd" och "falska muslimer". Den här gången talade de honungslent om "ett land, en nation, i fred med sig själv, på trygg frammarsch mot det moderna samhället och inget hot mot sina grannar".

När Napoleons mor gratulerades av smickrare till att ha så många barn på Europas troner svarade hon strävt: "Men kommer det att vara?"

Faktum är att situationen i Afghanistan är inbyggt instabil. Bara fantaster kan påstå något annat. Uppfattningen att alliansen skulle kunna bestå mer än ett par år i sin nuvarande form är löjeväckande. Revirkrig har redan inletts i det "befriade" Kabul, även om öppna krockar har undvikits. Alltför mycket står på spel. Västvärlden tittar på. Pengar har utlovats. Putin och Khatami uppmanar till försiktighet. Men dammen kommer att brista snarare förr än senare. Hamid Karzai som tidigare samarbetat med CIA kan alltid få ett jobb med att designa chica pashtunkläder i Nordamerika och Europa, USA:s prokonsul Zalmay Khalizad kan återvända till Vita huset eller Unocal, men vad händer med Afghanistans döende och lidande folk? När marinsoldaterna väl har gett sig av, med eller utan bin Ladins huvud, kommer alliansen att upptäcka att det inte längre finns några pengar till annat än krigföring. Scoutpropagandan om att "vi omskapar världen" är avsedd för inrikes konsumtion. Skolor och sjukhus och bostäder kommer inte att skjuta upp ur marken vare sig nästa eller nästnästa vår i vare sig Afghanistan eller Kosovo. Och vad kan den 87-årig kung Zahir Shah göra om han rullas hem från Rom? Inte så mycket, tror västvärlden, utom att försöka övertyga pashtunerna om att deras intressen kommer att skyddas. Men historien kan aldrig förutsägas, och jag fruktar att inte heller den här historien är över ...

Lästips

Ali behandlar utvecklingen fram till den sovjetiska interventionen ganska kortfattat. Ändå är förspelet ganska så intressant, i synnerhet det ganska radikala reformarbete som den prosovjetiska regeringen försökt sig på och som de reaktionära krafterna i Afghanistan revolterade emot. Detta behandlas ingående av Fred Halliday i artikeln (från början 1980) [Afghanistan – Revolution och kontrarevolution.](#)

/ MF